

FOREBYGGELSE¹

AV NILS CHRISTIE

*Four types of crime prevention are analysed: Physical exclusion; the creation of inner resistance to deviant acts; the reduction of needs for committing such acts; and the shaping of alternatives to prohibited activities. These approaches are, however, all in beautiful harmony with the Western trend towards increased social segregation. The effects of this type of segregation, and the increased differences in wealth in modern societies in general are, remarkably enough, "non-issues" – they are generally ignored within the field of crime prevention.**

INLEDNING

Historien om Hans Brinkers er velkjent i Holland, og kanskje blant oss også, om jeg minner om den. Det var storm i Holland, bølgene rullet tungt mot dikene. I tillegg var det høyvann, ja ikke bare høyvann, men springflo. Hans var ute ved dikene. Han fikk øye på et lite hull hvor vannet stod inn i en stråle. Jord og grus ble revet med, snart ville det bli et digert hull, dikene ville revne og land stå under vann. Resolutt satte han knytteneven inn i hullet. Lekkasjen stoppet. Men ingen så ham, så slik måtte han bli stående natten til ende. Men han nådde sitt mål. Hans lille knytteneve forebygget at vannet skulle sluke hele området. Men vi ser ham for oss, der ute ved dikene. Utenfor er havet, stort, tungt, og farlig. Ruvende over ham. Akkurat som kriminaliteten som truer der ute. Også et hav som presser på, en mørk mengde, noe farlig, noe vi må beskytte oss imot.

Her er vi ved noen av de første vanskeligheter med forebyggelsesbegrepet. Forebygge, altså bygge opp foran noe. Siden det skal bygges beskyttelse mot noe, må jo dette noe være uønsket. På dansk griper man til latin og taler om det kriminal-*præ-ventive* råd, altså noe som går foran hendelsen. At hendelsen er uønsket, blir ytterligere understreket ved at det er "kriminalitet" som det skal bygges opp foran, eller pre-venteres. Kriminalitetsforebygging er David mot Goliat. Jeg vil være med på Goliats side.

Men dette går for fort. La oss stoppe opp og se på noen sentrale kriminalitetsforebyggende virksomheter. Men det er ikke lett å avgrense begrepet. Som Hedda Giertsen (1994) sier om forebyggelsesbegrepet, "altfor bredt og altfor smalt". Alt kan kalles forebygging, når det passer dem som bruker ordet, det er "et magisk begrep som samler nasjonen og åpner pengesekken" (s. 296). Berl Kutchinsky (1990) omtaler fire grunnformer av forebygging; for det første ved å skape *fysiske eller elektroniske barrierer*; for det annet ved å skape *indre barrierer* hos menneskene, for det tredje ved å *redusere behovene*, og så som det fjerde å skape *legale alternativ*. Jeg velger en litt annen inndeling i tre hovedtyper: Den første går på *fysisk utestenging* fra eget territorium av de truende farer. Den annen går på *påvirkning*

* Title in English: *Prevention* Original in Norwegian.

av individer, hindre at mennesker utvikler seg i en slik retning at de kan komme til å utgjøre en trussel. Den tredje kriminalpreventive mulighet ligger i å *endre de grunnleggende forutsetninger* for at uønsket atferd skal finne sted.

Det blir bare noen hovedtrekk ved den kriminalitetsforebyggende virksomhet jeg her samler meg om. Noe av det jeg tar opp er allerede påpekt av de forskjellige kriminalpolitiske råd i Norden, eller i drøftelser i regi av disse råd². Dette bliet essay – altså et forsøk – for å få fram en helhet som kanskje kan motvirke i det minste min egen tendens til slapp godtakelse av tiltak som ser ut til å ha en selvinnyttende nytteverdi.

UTESTENGING

Utestengingen kan illustreres ved å tenke seg noen enkle sirkler. Innerst har vi det private, barrikadert bakom en rekke murer. Her er vi vant til å tenke på huset eller leiligheten. Men så kom jeg til å se meg om, der jeg satt i stuen og skrev. Soveværelsedøren var lukket. Den innerste sirkel i det moderne liv er *rommet*, a room for oneself. Da jeg i en fjern fortid skulle ha bygget utedo på en sommerhytte, spurte snekkeren om vi ville ha en enseters eller toseters, – d.v.s. to hull ved siden av hverandre. Jeg angret stadig på at jeg grepet av moderniteten ba om bare ett hull. I vår ikke fjerne fortid fantes en felles seng for de fleste, og så et bord i sentrum for de fleste aktiviteter, fødselsøyeblikket var et offentlig anliggende, dødsøyeblikket likeså. Symbolet på den moderne husholdning er nøkkelen på innsiden av baderomsdøren. Soveromsdøren trenger ingen nøkkel, ingen går inn der uten å høre til eller være spesielt invitert.

Den innerste beskyttende ring slås om den enkelte, til nød om de to, eller blant småbarnfamilier muligens rundt dem alle. Men så kommer en kraftig ring. Denne gang rundt huset eller leiligheten, the apartment, *appartemente*, ja nettopp, det adskilte. Jeg har vært invitert hjem til folk med to låser og dessuten jernbeslag i kryss over inngangsdøren. Folk som bor i småhus har lås på vinduer, lydalarm og direkte linje til politistasjon eller privat vaktelskap. Om de flytter fra sine småhus, sine små fort i skogen, angis grunnen av og til å være at de vil inn i en boligblokk hvor de er bedre beskyttet ved at det bare er en dør inn i leiligheten, og så i tillegg en *permanent* dør ut av blokken. Til ytterdøren er det callingsystem, kanskje også fjernsyn så man kan se hvem som ber om å bli sluppet inn. Finn Carling (1974) har skrevet en novelle hvor en søster i nød ikke ble sluppet inn fordi fjernesynsbildet av den nødstedte utenfor døren var for uklart. Men boligblokken kan jo også sikres på andre måter. Den latinske tradisjon er portnerkonen. Mange steder er hun nå videreutviklet, først ved å bli en hann, deretter ved at hannen blir bevæpnet, deretter ved at han flyttes ut i et lite vaktårn utenfor porten, men da knyttet sammen med et høyt nettinggjerde eller en mur som går utenfor og rundt hele boligblokken, deretter ved at denne ytre mur eller gjerde får piggtråd på topp, eller som jeg også har sett, at det på toppen av muren plasseres et elektrisk gjerde. Lyskastere på mur eller gjerde står selvfølgelig på natten igjennom, samtidig som fjernsynskameraer knyttet til skjermene inne i vaktårnet hele tiden gir et skarpt bilde av hva som skjer rundt hele

boligblokken. Så om huset kan vi sette en tydelig sirkel. Den avspeiler bare hva mange steder allerede er satt der i praksis.

Og vi kan sette nye ringer. Vi kan i tråd med råd fra ledende teoretikere og praktikere på kriminalitetsforebygging også sette en ring rundt hele bolig-kvartalet. Kvartalet, eller hele nabolaget bør lageså man ser hvem som er hvem, ellerkanskje heller; hvem som ikke er hvem, hvem som ikke er en av dem som hører til. Oversiktlig gater, ingen krinkelkroker hvor ukjente kan skjule seg, kantsten mot fortauet som markerer at gresset innenfor er privat eiendom. Ytterligere en mulighet ligger i å gi det offentlige rom status som privat. Når handlegater og hele kvartaler blir privat, blir kontrollen enklere. Som Bottoms og Wiles (1996) peker på, gjør denne konverteringen det mulig å holde uønskede personer borte. Den edrue omstreifer eller boms kan ikke nektes å gå på Kungsgatan eller Strøget eller Esplanaden, men om handlegaten blir halvprivat, har han ingen selvfølgelig rett til adgang.

Men andre løsninger er også mulig. Representative kvartaler kan avskjermes ved at det, som i Los Angeles, legges motorveier mellom dem og nærliggende slumstrøk. Eller på enklere vis: Benkene på buss-holdeplassene lages så korte at ingen fristes til å legge seg ned på dem. Andre offentlige benker om man da driter seg til å ha slike kan lages så de også bare egner seg for korttidssitting. På Hovedbanegården i København har man fjernet alle benker i den store hallen, og i tillegg innført forbud mot at noen setter seg ned på gulvet. Da bilene kom til New York ble det sett på som et stort hygienisk fremskritt. Byen måtte bygges om. Bilene tok livsgrunnlaget fra grisene. Gatene ble asfaltert og grisehusene mer verdt som leiegårdsgrunn. Hestemøkken forsvant også. Før måtte man gå i sjøstøvler på Fifth Avenue. Og fremskrittene fortsetter, nå under kriminologers lederskap i kampen mot de istykkerslåtte vindusruter – the theory of the broken windows – og i kampen mot dem som underlig nok ser ut til helst å ville leve hvor vinduene er knust.

Kampen for å skape det kriminalitetsfrie rom, har to mulige ytterpunkter. Det ene er å stenge de uønskede totalt ute, hvilket i praksis betyr inne i et fengsel. Det andre er å sperre seg selv inne. Den første løsning avspeiles i hva som foregår i New York akkurat nå. Det er å ta kriminalitetsforebyggelsestanken til sitt ytterpunkt. Det er lettere å stanse en bekk enn en elv, lettere å stanse en elv enn en flod, mer effektivt å arrestere en som sniker på trikken enn en som i andre sammenhenger sikkert både skyter og bedrar, mer effektivt å stoppe en tagger enn den ransmann han snart vil bli, og under enhver omstendighet et gode å arrestere folk som drikker og senere urinerer på gaten. Man kunne, som Hannu Takala sier i *Apropå* (1997, s. 41-42) satset på offentlige urinaler framfor politi, men da ble man jo ikke kvitt *de uønskede*. Utfra gartnerstatens tankegang, jeg anvender her Zygmunt Baumans begrep (1997) om at statens sentrale oppgave er å få fjernet ugresset, er selvfølgelig innesperring langt mer egnet enn hva som bare ville være en *vedlikeholdelse* ved urinaler, en vedlikeholdelse som gjorde det mulig for de uønskede å forbli i gatene. USA har snart et fangetall på 2 millioner, mens Russland har 1,3 millioner. Jeg har redegjort for dette i en artikkel om Straffens geografi (Christie 1997). Intet tyder på at veksten vil stoppe opp. For meg står denne utvikling som prevensjonstankens ytterpunkt.

Det annet ytterpunkt i bestrebelsene på å skape det kriminalitetsfrie rom er beskrevet av Flemming Balvig (1995). Konkret gjelder det et område i utkanten av Sacramento, hovedstaden i California, men samme løsning finnes også andre steder, i og utenfor USA. Istedenfor å stenge de uønskede ute fra nabolaget, stenger man seg selv inne. Man setter ikke bare en mur rundt leiegården, men om hele nabolaget, og så slipper vaktene i porten bare inn folk med gyldig pass eller andre håndfaste bevis på at man har rett til å få komme. Flemming Balvig fikk ikke lov, ved første forsøk, og det forstår jeg godt etter å ha lest hva han senere skrev. Men Sacramentoløsningen er selvfølgelig i full harmoni med hva statsdannelser alle steder foretar seg. De rike i Sacramento forebygger kriminalitet ved å slå en ring om seg. På samme vis slår stater, særlig de rike stater, ringer om seg og forsøker å holde sine fremmede ute. Og akkurat nå, i Europa, slår de aller rikeste stater seg sammen for å holde hele samlingen av fremmede ute fra sine territorier. Demningene skyves lenger ut mot havet. Nye land som skal være med, må love å bygge like sikre demninger, samt å hjelpe hverandre med å holde det uønskede borte innen dikene. Hvis kriminologer ønsket å være ide-imperialister, kunne vi jo si at det var vi som fant på hele Schengen-avtalen! Tanken om kriminalitetsforebygging, er den seierende tanke, de seirendes tanke. Thomas Mathiesen (1997, 1998 A) har i sin stedige kritikk av Schengen tatt opp et helt sentralt tema.

Med dette er vi ferdige med sirkelene. Men ikke helt. Vi må tilbake til den innerste sirkel. Badeværelset er låst, soveværelset er hellig. Kun fantasien setter grenser for hva her kan skje. Kanskje blir noen slått bakom døren, eller seksuelt krenket. Eller ikke gitt tilstrekkelig stell og omsorg. Derfor er det her en motgående bevegelse i gang. Utestengingen av de vanlige fører til statskontrollørens innmarsj. Det er helt naturlig. Privatiseringen, eller som romerne så det, *de-priveringen*, fører til at det er vanskelig å etablere likevekt i makt i de lukkede rom. Det reises derfor krav om at systemene må kunne tvangsåpnes for å hjelpe svake parter. Politiet blir den funksjonelle ekvivalent til storfamilie, til de gammeldagse "inneboende", eller til vakt-somme naboer. Kvinnen blir anmelder, i England fengslet om hun ikke opprettholder anmeldelsen, og mannen blir som voldsmann eller sedelighetsforbryter å regne. Fortsatte lovbrudd kan mest effektivt forebygges ved at mannen får varig opphold i lukket institusjon samt oppslag i nabolaget om hvem han er og hvor han bor om han noengang løslates, i mindre ekstreme tilfelle ved at han får forbud mot å nærme seg nabolaget. En annen variant, om saken ennå ikke er blitt en sak for statskontrollører, er at kvinnen flykter til krisesenter, og deretter til et godt avlåst bosted helt for seg selv. For kvinner uten annet sosialt nettverk enn familien betyr dette en sosial død. Rachel Paul ved Institutt for Kriminologi i Oslo er i gang med en studie av indiske og pakistanske alternativer til denne løsning.

Det går en linje gjennom hva som hittil er beskrevet. Ord som faller i tankene er slike som utstøting, utskillelse, frasortering, apartheid. Man slår en ring om seg og sitt og får de fremmede, det farlige, bort fra sin nærhet. Interneringen er den naturlige konsekvens av denne type kriminalitetsforebygging. Visse typer internering har dessuten et dobbelt formål. Jeg tenker på almenprevensjonen. Det er interessant å

registrere hvorledes de forskjellige kriminalitetsforebyggende råd i Norden *ikke* legger seg tett opp til almenprevensjonen, *ikke* agiterer for denne, *ikke* gjør noen hovedsak ut av at de vil ha mer straff. Almenprevensjonstilhengerne agiterte jo for forebyggelse lenge før vi fikk noen råd for slik virksomhet. Almenprevensjonen er en krystallisering av viktige sider av forebyggelsestanken. Man piner den ene for at andre ikke skal gjøre som den pinte gjorde. Dette er kriminalitetsforebygging i første potens. Hvorfor står ikke dette som punkt nummer en på rådernes virksomhetsplaner? Jeg skal komme tilbake til spørsmålet. Men først til den annen type prevensjonstanke. Det er:

TANKEN OM DEN SKJEVE SJEL

På ny en innlysende tanke, denne gang i pakt med Bibelens ord. La de små barn komme til oss, så skal vi rette opp feilvaren og de vil vokse opp til å bli verdifulle borgere i landet. Eller, om de er litt eldre, la oss ved barnevernets eller behandlingsprofesjonenes hjelp rette opp defektene de allerede måtte være blitt påført. Eller, om de atpå til allerede har snublet i straffelovens bestemmelser, la oss sette inn med omfattende tiltak for å føre dem tilbake til kretsen av lovlydige borgere.

Bokhyll lengden må trolig angis i kilometer når det gjelder omfanget av litteraturen om disse bestrebelser. Mye er gladmeldinger i rapporter fra behandlere. Per og Kari fikk det bedre etter ett eller annet tiltak, kriminalitetstruet ungdom er tauet inn, oppholdet på Solgløtt betød et avgjørende vendepunkt.

Men innimellom gladmeldingene kommer jo også en og annen dystre tone. Helt tilbake til Cambridge-Sommerville-studien kommer det små utrop om at det ikke alltid går så bra. Cambridge-Sommerville det var det elegante og gigantiske eksperiment hvor man ga halvparten av all kriminalitetstruet ungdom den maksimale psykoterapeutiske og praktiske hjelp, og den annen halvpart ingenting. Og så gikk det best med denne annen halvpart (McCord 1959).

Sikker er ikke saken. Man kan visst ikke lenger ut fra de best kontrollerte studiene bastant konkludere at intet virker, nothing works (Martinson 1974). Noe ser ut til å virke. Litt. Men det må samtidig kunne sies at de skjeve sjelers oppretting neppe kan være kongeveien i kriminalitetsforebyggelsens tjeneste. Dette henger sammen med to forhold.

For det første: Vi vet ikke hvem som har de største behov for innsats, hvilke barn trenger ekstra innsats og hvilke klarer seg på egen hånd uansett handicaps. Løvetannbarna kalles de i Norge, slike planter som mot alle odds bryter seg opp gjennom asfalten. Blant de eldre, blant slike hvor man ønsker å forebygge gjentagelse av alvorlig kriminalitet, er forholdet helt det samme. Vår evne til forutsigelse av farlighet er ikke til stede, og vil ikke bli det så lenge mennesker er mennesker, og derved med evne og vilje til valg kfr. her f.eks. Mathiesen (1998 B) og for psykiatriske pasienter Rund (1997).

Det annet forhold som vanskeliggjør forebyggelsen, ligger i at den hånd som hjelper, også brenner. Kriminalitetsforebyggelse er kriminalitetspåminnende. La oss bruke ungdom som eksempel. Vi vet at de fleste ungdommer som får problem med

f.eks. stoffbruk, også er innehavere av en rekke andre problem. De vil regelmessig ha flere tidligere sår i sjelen, de er fattigere enn de fleste, de har mindre av et vanlig nettverk rundt seg, de har færre til å liste og lirke dem inn i arbeidslivet, de har nitten områder hvor de trenger hjelp. Og så velger man ut område nummer tretten, kaller dem narkomane og hekter dem inn i tiltak rettet mot denne tilstand. Det er ikke vanskelig å forstå at så skjer. En god del av problemene denne ungdommen sliter med er felles for mange. Det ville kreve omfattende samfunnsendringer å gjøre noe med dem. Narkomani er både bedre avgrenset og mer forskrekkende. Det er mye lettere å få penger til et "narkosenter" enn til et "ungdom må få det bra-senter". Det er lettere å få penger til det Kyvsgaard (1990) kaller sekundærforebygging eller enda lettere til tertiærforebygging, enn til primærforebygging rettet mot alle barn og unge. Det er ganske enkelt penger i kriminaliteten. Kan man love nedgang i kriminaliteten, eller en av dens avarter, er det store muligheter for å få finansiert tiltak som også ut fra andre hensyn kan være meget fornuftige. Mange narkokollektiv gjør et fint arbeid, også med alt det andre som plager folkene der, som vennemangel og skrøpelige selvbilder. Men narko står det over døren eller på himmelen over husene. Og narko står det brent inn på pannen til dem som går derfra.

Med innsikt om disse forhold er det naturlig å gå et skritt videre og drøfte hva vi kunne kalle:

KRIMINALITETSFOREBYGGINGENS IKKE-TEMA

Vi vet jo hva det er. Det er helheten. Fengslene er fylt med fattigfolk, noen litt skjevere enn andre. Velstående skjeve kommer annet sted hen. Det er jo helt klart, for alle som vil se, at den nåværende samfunnsutvikling vil forsterke de handlingene som tradisjonelt sees som kriminalitetsproblem. Vi ser konturene av det endimensjonale samfunn stige fram, det samfunn hvor inntekt og konsum står overdøvende sentralt i bestemmelsen av et menneskes samfunnsposisjon og hvor det å falle ut på disse områder derfor kan bli sett på som meget farlig. Av og til er samfunn organisert på måter som gir belønning på mange livsområder; håndverksdyktighet, lærighet, snillhet og saktmodighet, evner til å fortelle historier så noen gidder høre. Ofte gir slike samfunn til og med løfter om lønn i neste liv. Vårt er et samfunn med en enklere målstruktur. Vanskeligere, men gjevere, å bli vinner. Kanskje også med større angst for at noen uberettiget skal ta fra en det man har vunnet. En klok mann i Norge (Aarnes 1998) sa det forleden slik i et intervju:

Jeg kaller det økonomisk vold når rike mennesker bygger seg hytte til 20 millioner i bydesamfunn. Når de som bor der ikke er like rike, skapes det forbilder og målsetninger blant lokalbefolkningen som ikke er knyttet til dypere kulturelle verdier, sier han.

Han mener at den generelle elitekulturen som råder i samfunnet bygger på falsk status. Han nevner blant annet eliteidretten og skjønnhetsidealene i samfunnet som eksempler på slik elitetenking.

– Elitekulturen skaper skam blant de som mener at de ikke kan matche idealene sine. Det er en stor kulturoppgave å avsløre de falske forbildene, mener Aarnes.

Ingrid Sahlin (1997) har en uttalelse om endringer i sosiale forutsetninger for barns gode liv. Hun sier i et intervju:

“Förut ansågs till exempel att trygga uppväxtvillkor var av yttersta vikt för barn och ungdomar. – detta betraktelsessätt har i grunden förändrats i samband med att all social verksamhet har skurits ned och tvingats in i ett lönsamhetstänkande. När de reguljära samhällsverksamheterna försvagades innebär det egentligen motsatsen till brottsforebyggande insatser. Men detta talar ingen om, eftersom det inte finns en vokabulär för en sådan inverterad brottsprevention..”

Man kan si om den kriminalitetsforebyggende virksomhet at den er samfunnsbevarende. Det er det jo ikke noe galt i. Men man kan også velge en litt annen formulering. Man kan si den er samfunnsforsterkende. Den gjør oss til mer av hva vi allerede er på forhånd. For å belyse dette, må jeg gå tilbake til mitt første punkt om den kriminalitetsforebyggende territoriale virksomhet. Til apartheid.

APARTHEID

Nylig var jeg en tur i Brasil og nød det gode liv på stranden i Rio, og det ikke fullt så gode i den sydende heksegryte som Sao Paulo representerer. Det er visst 12 millioner innbyggere der. Men jeg oppdaget jo at blant dem jeg traff, i mine kretser, der hadde man enkelte felles erfaringer. Første gang jeg hørte om dem, forstod jeg ikke symbolikken. Jeg biler bestandig med air-conditioning på, sa en kvinne i Rio. Senere sa en annen i Sao Paulo; jeg stopper aldri for rødt lys om natten, og som oftest heller ikke om dagen. En tredje observasjon fra Sao Paulo; der fantes meget få småunger og litt eldre som solgte saft og pusset bilvinduer slik som det ellers yrer av i andre latin-amerikanske storbyer. Forklaringen på alt dette lå i angsten for kriminalitet. Bilvinduer måtte aldri åpnes og biler aldri stoppes fordi mengden av ranere er såvidt stor. Derved er også salgs og service-mulighetene stengt for ungdommen. En som intervjuet meg for et juridisk tidsskrift, en heldagsaktivist for fangers rettigheter, nevnte litt tilfeldig at hun nå var ranet åtte ganger. En kollega var også ofte ranet, sist av en kvinne som holdt et barberblad mot halsen hennes. Offeret hadde ikke air-conditioning og vinduet var åpent. Men da brast det for henne. Hun hadde forelest, var trett og sliten og svett og på vei hjem for å fore sultne unger. Nå fikk det være nok med raning, sa hun oppgitt til raneren, og satte bilen i gir. Kvinnen med barberbladet trakk forskrekket armen tilbake og gikk hoderystende oppover fortauet. Hun var uforskyldt kommet ut for et offer uten folkeskikk. Selv dro jeg til politiarresten. Den lå vegg i vegg med et hotell på 7-8 etasjer. Enerom og dobbeltrom. I arresten delte 70 mann ett rom. Dante ville ikke trodd sine øyne.

I disse byer forebygges ved lukkede bilvinduer, elektriske gjerder, vakter med gevær og ubeskrivelige fengselsforhold. Man holder på det man har, med de midler som finnes. Litt utenfor betongkolossene, oppe i åsene, skimter man favellaene, fattigfolks selvbyggede nabolag.

Brasil er ikke Norden, men vi blir kanskje litt mer Brasil hver gang vi installerer enda en lås. En gang i året iverksettes en gigantisk innsamlingsaksjon i Norge for

et eller annet utmerket formål. Aviser, radio og fjernsyn pisker opp giverentusiasmen og tusener av bøssebærere går fra dør til dør med bønn om penger. Sist ble noen veteraner blant bøssebærerne intervjuet. Det var tyngre nå, sa de. Ikke fordi folk gav mindre om man oppnådde å komme i kontakt med dem, men fordi man ikke kom i kontakt. Det var så vanskelig å komme inn i husene. Ytterdørene mot gaten var stengt. Man kunne ringe på, men ble ikke sluppet inn hvis ikke folk kjente deg. Man har jo ansvar for naboene, og kan ikke uten videre slippe ukjente tiggere inn i oppgangen.

Et vanlig spørsmål blant forskere av kriminalitetsforebyggelsens virkninger, er om kriminaliteten bare forskyver seg. Om man forebygger effektivt i nabolag A, flytter da den uønskede virksomheten seg til nabolag B? Vanligvis finner man, at det gjør den ikke. Men det er jo ikke dette som er hovedproblemet. Problemet ligger i at nabolag B etter en tid også vil sikre seg, og det vil også C og D og E og F og de fleste andre, og så vokser den langsomt fram, den segregerte byen. Ti år etter at kriminalitetsforebyggerne har gitt sine råd er byene gått enda noen skritt mot de befestede boligblokker, eller de befestede nabolag, festningsverk som øker avstanden mennesker i mellom, gjør dem ytterligere ukjente for hverandre, og øker hva som kanskje etter hvert blir den berettigede angsten for det fremmede. Forskning om kriminalitetsforebygging, burde etter mitt skjønn dreies i retning av en analyse av de totale samfunnsmessige konsekvenser av virksomheten, og også av de interesser som står bak denne, fra interessene i de statlige råd, og over til interessene innen den private industri.

Her vil jeg et øyeblikk få dreie tanken tilbake til den klassiske kriminalforebyggende virksomhet, straff. Spesielt straffsom almenprevensjon. De kriminalitetsforebyggende råd er som nevnt ikke opptatt av denne type virksomhet. Tvert om virker det som om man vil legge avstand til pinen, den tilsiktede lidelsespåføring. Kriminalitetsforebygging er noe godt, bare godt. Men derved mister man forbindelsen til en verdifull side ved den gammeldagse europeiske strafferetten; bevisstheten om at tiltak *også* har skadelige virkninger som må holdes i sjakk. Kriminalpreventive tiltak kan bære med seg omkostninger langt utover de lett synlige i lønn til vakter og regning for elektronikk. Kanskje man burde nekte butikker å ansette private vakter, så ble de nødt til å ansette personale i steden. Kanskje man av samme grunn burde pålegge alle som transporterte mer enn X antall personer i vogn eller vognsett å ha en levende konduktør til stede så angsten kunne begrenses der folk nå sitter alene og titter på hverandre ved nattetider. Men straks den er ytret, ser vi hvor naiv denne tanke er. For ikke engang innen strafferettsinstitusjonen råder lenger de gamle ideer om forholdsmessighet. William Bratton, sjefen for zero-tolerance aksjonen i New York, startet det hele som sjef for tunnelbanepolitiet. I en ulidelig selvgratulerende tone beskrives fremgangsmåten (Bratton og Knobler, 1998) Trikkensnikere ble arrestert, belagt med håndjern, stillet opp i lange rekker på perrongen, nye trikker passerte, flere havnet i håndjernsgjengen, og etter en passelig lang tids offentlig fremvisning ble trikkensnikerne i samlet rekke marsjert opp til et provisorisk rettslokale oppe på hovedgaten. Blant de arresterte fant man enkelte etter-

søkt for andre forhold. Disse ble umiddelbart fengslet. De andre ble bøtlagt. Om de ikke betalte bøtene innen korte frister, ble de oppsøkt på bostedet, gjerne klokken fire om morgenen med kraftig dundring på ytterdøren. En konduktør på hvert togsett kunne ikke gjort samme jobben. Konduktører i undergrunnsbanen ville bare fått folk til å betale. I Bratton-utgaven får man kontroll med underklassen. Samtidig spredte det seg stolthet i politikorpset.

EN FARLIG TANKE I EN FARLIG TID

Kanskje man kunne si at forebyggelsestanken er en spesielt farlig tanke i vår tid. Det skyldes to forhold.

Den er i vår tid først og fremst farlig fordi rettsapparatet også er preget av moderniteten. Vi ser i alle moderne industrisamfunn en økende tendens til hva Simon (1996) kaller "Governing through crime". Det endimensjonale samfunn styrer i stor grad gjennom strafferettsapparatet. Velferdssystem går ned, nulltoleransen går opp. Det er ikke snakk om gjengjeldelse mot de gateurinerende. Det er snakk om grunner for å bli kvitt dem, nøyaktig som vi tidligere i både Finland og Norge og Sverige brukte inntak av alkohol på offentlig plass som grunn til å internere fattigfolk. Bottom og Wiles (1996) peker i en viktig artikkel på hvordan den gammeldagse, ineffektive stat var laget slik med vilje. Langsommeligheten, oppsplittingen av funksjoner, rettssikkerhetsgarantier, forholdsmessighetsbetraktninger, dommers uavhengighet hadde beskyttelsesformål. Som de sier (s. 33):

All this was intended to prevent abuse, and the capture of the State by vested interests. One consequence of these institutional arrangements was deliberately to create inefficiencies in the State's arrangements, but this was seen as an acceptable and indeed necessary price to pay for greater gains elsewhere. An important result of late modernity is that the pre-eminence of the nation-state is eroded ... and its overriding power declines. Simultaneously, late modernity, with its information-driven concerns, highlights the system inefficiencies which were historically built into the operation of the State.

Forebyggelsestanken er også av en annen grunn spesielt farlig i vår tid. Den er spesielt farlig fordi kriminaliteten er spesielt nyttig. Vår er en tid hvor det politiske systemet har gitt fra seg styringen av det sentrale virksomhetsråde i våre endimensjonale samfunn. Det politiske systemet har gitt fra seg styringen av sentrale deler av det økonomiske liv. Det er ikke konsesjonslover, arbeidstidsbestemmelser, fordelingspolitikk, skattenivå, støtteordninger til utsatt industri eller kontroll av importert svinekjøtt som står på dagsordenen. Alt dette avgjøres utenfor. Tukler vi med fordelingspolitikken eller skattlegging av bedriftene, flytter de, tukler vi med handelsbetingelsene, får vi nei fra EØS, vil vi kvitte oss med landminene, får vi nei fra USA. Da er det greiere med kriminaliteten. Her er en arena hvor det kan vises handlekraft, en av de få gjenværende, viktigere jo færre andre arenaer som er tilbake.

Hovedlinjene i kriminalitetsforebyggingen er i nydelig overensstemmelse med den generelle samfunnspolitikk. Apartheid, og så stell av noen skjeve sjeler. Men

ikke noen tukling med de grunnleggende forhold. Den kriminalpreventive virksomhet er nyttig som en generell pådriver for angst. Man skaper en todeling, og bygger opp en mur imellom. Innenfor er det gode liv, våre liv. Der ute er de onde liv, farene som truer. Prevensjonstanken oppmuntrer til eksternalisering, utskillelse, adskillelse. Vi kan ikke så lett ha et kriminalitetsforebyggende råd til forebyggelse av oss selv, eller deler av oss selv. Eller, for å se det på samfunnsnivå, det er heller ikke så lett å tenke seg en kriminalitetsforebyggende virksomhet som sier at kriminaliteten, den er jo en del av samfunns kroppen, en del av ordninger som vi i sum er glade for og slett ikke kunne tenke oss å være foruten. Eller enda et perspektiv, ett jeg selv arbeider med for tiden; Ved å bygge en mur mot det farlige, sperre det ute, befester man selvfølgelig forestillingene om at det der ute er noe farlig, noe man skal støte bort. Og ved attpå til å kalle det kriminalitetsforebyggelse, festner man ytterligere den merkverdige tanke at kriminalitet finnes. Det gjør den. Og det gjør den ikke. Men for mange formål, hvorav behovet for å forstå er det ene, kan det vise seg fruktbart å ta det standpunkt å si at kriminalitet ikke finnes. Handlinger finnes. Under gitte betingelser vil vi gi handlingene den mening at de er uønskede. Og under ytterligere gitte betingelser vil vi gi de uønskede handlinger den mening å være kriminelle. Men de kunne jo også vært sett på som helt annerledes om de ble betraktet innen helsesektoren, innen familiesektoren, innen vekkelsespredikantenes rekke eller på sirkus for den saks skyld. Handlinger er ikke, de blir. Og vekten som legges på kriminalitetsforebygging hjelper dem til å bli kriminelle. Gitt den mening, festner strafferettsvesenet sitt grep om handlingen.

Vi er midt oppe i en fornyet kriminaliseringsbølge, inn i soveværelset, ut i parkene for å praktisere lærdommen fra New York, eller inn i skolene hvor lærere oppfordres til å anmelde elever til politiet, – før var de ramp, nå blir de kriminelle for samme type handling. Om bevaring av det sivile samfunn sees som et viktig mål, bør organisasjoner for forebyggelse av kriminalitet sees på med mistanke, og deres iverksatte tiltak vurderes i et langtidsperspektiv.

LITTERATUR

- Balvig, Flemming: Kriminalitet og social kontrol*, København 1995.
- Bauman, Zygmunt: Moderniteten og holokaust*. Oslo 1997. Originalutgave 1989.
- Bottoms, Anthony E. og Paul Wiles: Understanding Crime Prevention in Late Modern Societies. I: Preventing Crime and Disorder: Targeting Strategies and Responsibilities*. Red.: Trevor Bennett. Cambridge 1996.
- Bratton, W. med Peter Knobler: Turnaround*. N.Y. 1998.
- Carling, Finn: Fiendene*, 1974.
- Christie, Nils: Straffens geografi*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, bd. 84, nr. 2 1997.
- Giertsen, Hedda: "Forebyggelse av kriminalitet". Altfor bredt og altfor smalt*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1994, s. 295-313.
- Jon, Nina: Forebygging av kriminalitet*. Kap 24, s. 400-407. I: *Kriminologi*. Red.: Liv Finstad og Cecilie Høigård, Oslo 1997.

- Kyvsgaard, Britta*: Men der er da noget, der virker. I: *Forebyggelsens veje og vildveje*. Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 58. Red: Britta Kyvsgaard, Annika Snare og Preben Wilhjelm, København. 1990.
- Kutchinsky, Berl*: Kriminalitet og fire slags forebyggelse. I: *Forebyggelsens veje og vildveje*. Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 58. Red. Britta Kyvsgaard, Annika Snare og Preben Wilhjelm, København. 1990.
- Martinson, R.*: *What Works? Questions and Answers about Prison Reform*. The Public Interest, 1974, 34, s. 22-54.
- Mathiesen, Thomas*: *Schengen. Politisamarbeid, overvåking og rettssikkerhet i Europa*, Oslo 1997.
- Mathiesen, Thomas*: Mot et integrert overvåkingssystem i Europa. I: *Ret og skønsomhed i en overgangstid*. Festskrift til Agnete Weis Bentzon. Redigert av Blume, Peter og Kirsten Ketscher. København 1998 A.
- Mathiesen, Thomas*. *Selective Incapacitation Revisited*. Law and Human Behavior, August 1998 B.
- McCord, William, Joan McCord og Irving Kenneth Zola*: *Origins of Crime. A new evaluation of the Cambridge-Sommerville Youth Study*. N.Y. 1959.
- Rund, Bjørn Rishovd*: *Kan voldsutøvelse hos psykiatriske pasienter forutses? I: Vold og psykiatri om forståelse og behandling*. Red: Krøvel, Bernt, Bjørn Rishovd Rund og Elisabet Rør. Oslo 1997.
- Sahlin, Ingrid*. *Brottsforebyggende har etiske risikoer*: Intervju med henne i *Apropå* 1997, nr 5-6, s. 30-34
- Simon, Jonathan*: *Governing through crime*. Manuskriptutkast 1996
- Takala, Hannu*: *Ordning i stadsmiljön inte bara en polisfråga*. *Apropå*, 1997, nr. 5-6, s. 41-42.
- Takala, Hannu*: *Urban criminality and built environment. CPTED in Finland*. Foredrag på EU-Conference on crime prevention towards a European level, 11-14 May 1997, Noordwijk the Netherlands.
- Aarnes, Asbjørn*. Intervju i Universitas, 11 mars 1998, s. 8-9.

Noter:

- ¹ Noe bearbeidet foredrag holdt på forskerseminar arrangert av Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi, Finland 1998. Takk til konferansedeltakerne for innspill etter foredraget, og til Louk Hulsmann, Heidi Mork Lomell, Hedda Giertsen og Nina Jon for momenter og referanser på forhånd.
- ² Et særlig interessant eksempel på parallelle resonnement til mine egne finner jeg i Hannu Takalas (1997) analyse av "Urban criminality and built environment".

Adresse: Institutt for kriminologi
Universitetet i Oslo
P. B. 6872, St. Olavs plass
N-0130 Oslo